

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РА
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA

Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМЕНИ Р.АЧАРЯНА
H. ACHARYAN INSTITUTE OF LANGUAGE

ԼԵԶՈՒ

ԵՎ

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ЯЗЫК И ЯЗЫКОЗНАНИЕ

LANGUAGE AND LINGUISTICS

1 (22)

2020

ԵՐԵՎԱՆ • ЕРЕВАН • YEREVAN

Հանդեսի հիմնադիրն է ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի
ինստիտուտը:

Լույս է տեսնում 2003 թ., տարին երկու անգամ:

Գլխավոր խմբագիր Համբարձումյան Վ. Գ.

Խմբագրական խորհուրդ՝

Աբրահամյան Վ. Շ., Ավետիսյան Յու. Ս., Բարլեզիզյան Ա. Կ., Բրուտյան Լ. Գ.,
Գալստյան Ա. Ս. (գլխավոր խմբագրի տեղակալ), Թրագուտ Յ. (Ավստրիա),
Խաչատրյան Գ. Կ., Կատվայան Վ. Լ., Կորտլանդտ Ֆ. (Նիդերլանդներ),
Հովհաննիսյան Լ. Շ., Հովսեփյան Լ. Ս., Մոհամմադի Մ. Ս. (Իրան), Պետրոսյան Վ.
Զ., Սարգսյան Ա. Ե., Սարգսյան Մ. Ա. (պատասխանատու քարտուղար), Սաքայան
Դ. Գ. (Կանադա), Սիմոնյան Ն. Ս. (գլխավոր խմբագրի տեղակալ), Տեր-Մերկերյան
Ռ. (Ֆրանսիա), Տոնապետյան-Դեմոպուլոս Ա. (Ֆրանսիա):

Главный редактор Амбарцумян В. Г.

Редакционная коллегия

Абрамян К. Ш., Аветисян Ю. С., Барлезизян А. К., Брутян Л. Г., Галстян А. С.
(заместитель главного редактора), Катвалян В. Л., Кортландт Ф. (Нидерланды),
Оганесян Л. Ш., Овсепян Л. С., Мохаммади М. М. (ИРИ), Петросян В. З., Сакаян Д. Г.
(Канада), Саргсян А. Е., Саргсян М. А. (ответственный секретарь), Симонян Н. М.
(заместитель главного редактора), Тер-Меркерыан Р. (Франция), Тонапетян-Демопулос
А. (Франция), Трагут Я. (Австрия), Хачатрян Г. К.

Chief Editor Vazgen Hambardzumyan

Editorial Board

Abrahamyan K. Sh., Avetisyan Yu. S., Barlezizyan A. K., Brutyan L. G., Galstyan A. S. (deputy
chiefeditor), Knachatryan G. K., Katvalyan V. L., Kortlandt F. (Netherlands), Hovhannisyan L. Sh.,
Hovsepyan L. S., Mohammadi M. M. (Iran), Petrosyan V. Z., Sargsyan A.E., Sargsyan M. A.
(editorial secretary), Sakayan D. G. (Canada), Simonyan N. M. (deputy chiefeditor), Ter-Merkeryan R.
(France), Donabndian-Demopoulos A. (France), Tragut J. (Austria).

© Լեզու և լեզվաբանություն

© ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2020

**ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌՆՉՎՈՂ
ԲԱՅԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՐԱԲԱՐՈՒՄ**

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Լ. Ն. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Բանալի բառեր. գրաբար, քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցություններ, վերաիմաստավորված կայուն կապակցություններ, վերաիմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություններ, միաբնեռ կայուն կապակցություններ, իդիոմներ, թեմատիկ խմբեր:

Ключевые слова: грабар, глагольные усойчивые сочетания (УС), связанные с христианским архимандритством, семантически переобразованные УС, непереосмысленные сочетания, унилатеральные УС, идиомы, тематические группы.

Key words: old Armenian, the verbal stable compounds (SC) relating to the Christian archimandrity, semanticly transfiguring SC, non-metaphorical SC, unilateral SC, idioms, thematic groups.

Բայի արժեք ունեցող կայուն կապակցությունները երկու կամ ավելի բաղադրիչներից կազմված պատրաստի վերարտադրելի և մասամբ կամ ամբողջությամբ վերաիմաստավորված միավորներ են, որոնց գերադաս բաղադրիչն անպայման բայ է: Ըստ որում, այդօրինակ կառույցները դասվում են անվանողական կապակցությունների շարքը՝ արտահայտելով հասկացություն: Անշուշտ բայական կայուն կապակցությունները, դրվելով եղանակաժամանակային ձևերով, խոսքաշարում ստորոգման շնորհիվ հաղորդակցական արժեք են ձեռք բերում¹:

Ինչպես լեզուներում ընդհանրապես, այնպես էլ հին հայերենում մասնավորապես բայական կայուն կապակցություններն ամենամեծ քանակությունն են կազմում: Ընդամին, քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող այդ կարգի

¹ Հմմտ. Բաղիկյան, 1986, 161:

կայուն կապակցությունները գրաբարում զգալի տեսակարար կշիռ ունեն:

Սույն հոդվածում գրաբարի մակարդակում համաժամանակյա կտրվածքով բացահայտվում են խնդրո առարկա կայուն կապակցությունների իմաստային առանձնահատկությունները: Քննարկվում են քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցությունների իմաստային (թեմատիկ) խմբերը, որոնք իրենց հերթին ենթարկվում են իմաստային ներքին խմբավորման, ինչպես նաև անդրադարձ է կատարվում այդ կարգի կապակցությունների իմաստային տիպերին:

Ա. Բայական կայուն կապակցությունների իմաստային տիպերը:
Լեզվաբանական գրականության մեջ այս առումով առանձնացվում է ընդհանրապես կայուն կապակցությունների իմաստային երկու տիպ՝ վերաիմաստավորում չունեցող կամ ոչ փոխաբերական և վերաիմաստավորված²: Ըստ որում, վերաիմաստավորված այդօրինակ կառույցներն իրենց հերթին լինում են միաբևեռ կայուն կապակցություններ և իդիոմներ³:

Անդրադառնանք մեզ հետաքրքրող բայական կայուն կապակցությունների իմաստային տիպերին առանձին-առանձին:

1. Վերաիմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություններ:
Մասնագիտական գրականության մեջ կայուն բառակապակցությունների շարքն են դասվում ոչ փոխաբերական հարադրական բայերը⁴: Ուշագրավ է, որ ընդհանրապես հարադրական բայերը «Տարբեր խոսքային միջավայրում հանդես են գալիս մերթ իբրև հարադրական բայեր, մերթ էլ իբրև դարձվածքներ: Բայց ամեն բայական հարադրություն դեռ դարձվածք չէ»⁵:

Քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցություններում զգալի քանակություն են կազմում վերաիմաստավորում չունեցող կառույցները, որոնց համար կայունությունից բացի հատկանշական են պատրաստի վերարտադրելիությունը և շարահյուսական անընդմիջարկելիությունը:

Հմմտ. *ժուժկալ լինել (իս) անձին* (զսպել, ինքն իրեն հաղթել), *խրատ դնել* (խրատել, համոզել), *պաշտօն առնել // մատուցանել* (երկրպագել), *ապաստան լինել*

² Տե՛ս Բեդիրյան, 1990, 5: Խաչատրյան, 1996, 106, 208:

³ Տե՛ս Назарян, 1987, 65:

⁴ Հմմտ. Բեդիրյան, 1990, 5:

⁵ Տե՛ս Բեդիրյան, 1973, 29-32:

(իս) (հուսալ, ապավինել), շնորհս առնել (ներել), օճան առնուլ // գտանել (ներում ստանալ), կնիք առնուլ (կնքվել, մկրտվել), անկանել (իս) ընդ մահուամբ (մեռնել), սկիզբն առնուլ էանալոյ // լինելոյ // կենդանանալոյ (ստեղծվել), խօսել (իս) ի խաղաղութիւն // ի հաշտութիւն (խաղաղութեան՝ հաշտութեան բանակցութիւն սկսել), ի խաչ ելանել (խաչը ելնել. խաչվել), զերիցութեան ձեռն դնել ի վերայ ուրուք (ձեռնադրել երեց), բարի առնել (բարերարութիւն անել), գալ յողորմութիւն (ողորմել), արկանել զուր զոմամբ (մեկին զթալ՝ կարեկցել), զգենուլ բանին զմարմին (մարմնավորվել իբրև մարդ, մարդկային բնութիւն առնել - Քրիստոսի մասին), պաշտօն արկանել (ժամերգութիւն կատարել), գալ ի զոջումն (զոջալ. ապաշխարել), հերքել // մերժել // ի բաց կալ ի սուրբ հաւատոյ պարկեշտ կրօնից քրիստոնէութեան (հեռանալ քրիստոնէական հավատից՝ կրօնից), յաղօթս կալ առաջի Աստուծոյ (Աստծուն աղօթել), ի խաչ հանել, խաչամահ սպանել (խաչի՝ խաչափայտի վրա բնեռել՝ զամել՝ սպանել):

Հմմտ. Ե փոյթ ընդ փոյթ ձեռնամուխ եղեն աւերել քանդել զեկեղեցիս, զտունս աղօթից կործանել, զի այնու կարասցեն *հերքել մերժել ի բաց կալ ի սուրբ հաւատոյ պարկեշտ կրօնից քրիստոնէութեան* (Թովմ. Արծ., 126): Արժա՞ն է կնոջ մարդոյ հոլանի *յաղօթս կալ առաջի Աստուծոյ* (Ա. Կորն. ԺԱ. 13): Արտաքս հանին քան զայգին, և *խաչամահ սպանին* (Ոսկ. Յհ. Ա. 9):

2. *Վերախմաստավորված (դարձվածային) կայուն կապակցութիւններ:* Լեզվաբանական գրականութեան մեջ ընդգծվում է. «Բառային միավորները բառակապակցական փոխհարաբերութեան մեջ երբեմն վերախմաստավորվում են և ստանում դարձվածային իմաստ»⁶:

Ինչպես արդեն նշել ենք, քննարկվող կառույցներում ի հայտ են գալիս իմաստային հետևյալ տիպերը՝ ա) միաբնեռ կամ միակողմ վերախմաստավորում ունեցող կայուն կապակցութիւններ, բ) իդիոմներ կամ իդիոմատիկ արտահայտութիւններ: Ըստ որում, միաբնեռ դարձվածային միավորները (հետայսու՝ ԴՄ) հատկանշվում են մասնակի, իսկ իդիոմները՝ ամբողջական վերախմաստավորմամբ⁷:

Առհասարակ հին հայերենի դարձվածանու մեջ, այս դեպքում քրիստոնէական

⁶ Տե՛ս Համբարձումյան, 2013, 59: Համբարձումյան, 2019, 158:

⁷ Հմմտ. Սուքիասյան, Գալստյան, 1975, 7-9: Смит, 1959, 6-7:

վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցությունների շրջանակներում համեմատաբար սակավադեպ են վերախմաստավորված (միաբևեռ և իդիոմատիկ) կառույցները:

ա) *Միաբևեռ ԴՄ-ներ*: Այս կարգի կայուն կապակցություններին բնորոշ է դարձվածայնորեն կապված անդամի (անդամների) առկայությունը⁸: Հայտնի է, որ «դարձվածային նշանակություններով օժտված են լիմաստ բառերը», «դարձվածային իմաստ արտահայտելու համար կառույցի բոլոր բաղադրիչների վերախմաստավորում պարտադիր չէ»⁹:

Հմնտ. *կալ պնդակազմ* (հաստատական լինել), *սրտակաթ առնել* (ջերմ սիրով համակել, սիրտը գրավել), *խոնարհեցուցանել զունկն* (զիջելով լսել), *ակն ածել ի վերայ ուրուք* (մեկի նկատմամբ հոգ տանել), *ելանել // անցանել յաշխարհէ, թափել // արձակել զոգի* (մեռնել), *ընդ բանիւ առնել* (նզովել), *զձեռանէ առնուլ // ձգել // ունել (իմ)* (օգնել), *ըմպել զբաժական մարդասիրութեան* (հավատով զինվել. քրիստոնյա դառնալ), *պատուել որպէս զնշխարս նահատակելոց սրբոց* (որպէս սրբություն ընդունելով՝ խիստ պատվել՝ պաշտել), *տեսանել իբրև զերեսս հրեշտակի* (հավատով՝ հիացմունքով դիտել՝ ուշադրություն դարձնել), *հաղորդեալ լինել (իմ) ի գործ սրբոցն* (հավատին՝ հրաշքին հաղորդակից լինել):

Խնդրո առարկա բայական կայուն կապակցությունները դիտարկենք խոսքային միջավայրում. *Պատուեցին* զնոսա *որպէս զնշխարս նահատակելոց սրբոց* (Փարպ., 106): *Տեսանէր* ամենայն մարդ *զերեսս նորա իբրև զերեսս հրեշտակի* (ն. տ., 113): Թափեցան կճղակք ոտիցն և ձեռացն. որպէս զի առ մի նուագ *հաղորդեալ լիցի ի գործ սրբոցն* (Ագաթ., 396):

բ) *Իդիոմներ կամ իդիոմատիկ արտահայտություններ*: Նման կառույցները բնութագրվում են իրենց բոլոր բաղադրիչների լրիվ իմաստային կախվածությամբ, այսինքն՝ ամբողջական վերախմաստավորմամբ: Լեզվաբանական գրականության մեջ բուն դարձվածքների շարքը դասվում են հենց իդիոմատիկ արտահայտությունները¹⁰:

Հմնտ. *արև կրել* (ապրել), *անկանել (իմ) յարևէ* (մեռնել), *զհողմ արածել, ջանալ*

⁸ Բառի դարձվածայնորեն կապված իմաստը կապակցության կազմում և նրա շնորհիվ ձեռք բերված իմաստն է. տե՛ս Ахманова, 1969, 164, 503:

⁹ Տե՛ս Խաչատրյան, 1996, 62-63:

¹⁰ Հմնտ. Մուքիասյան, Գալստյան, 1975, 7-9:

հողմոյ (չնչին՝ անցողիկ՝ ոչ հոգևոր բանի հետևից ընկնել), *ոգի ի ձեռն դնել* (հանուն գաղափարի կյանքը վտանգել՝ մահն աչքի առաջ ունենալ), *յոզիս սպաստան լինել (իմ)* (չարաչար նեղվել՝ տանջվել), *գորումն ի ցորենոյ ընտրել* (կարևորն անկարևորից գատել, չարը բարուց զանազանել), *ճաշակել զաշխարհ* (ամուսնանալ):

Դիտարկենք քննարկվող միավորների հետևյալ կիրառությունները. Ոչ վաղագոյն սրբեսչիք *գորումնդ ի ցորենոյդ ընտրել* (Ագաթ., 262): Ամենեքեան միահամուռ գերկրաւոր նախանձ բերելով՝ ոչ ինչ ընդհատ երևեցան յանցանէ՝ որ ոչ *ճաշակեցին զաշխարհ* (Եղ., VII յեղանակ, 200):

Այնուհանդերձ, կայուն կապակցությունների նման դասակարգումը չի կարելի բացարձակացնել. միևնույն կապակցությունը, լինելով բազմիմաստ, կարող է հանդես գալ իմաստային մի քանի տիպերում:

Հմտ. խնդրո առարկա հետևյալ կառույցները, որոնք դրսևորում են միաժամանակ ոչ փոխաբերական (ոչ դարձվածային) և վերախմաստավորված-դարձվածային իմաստներով հանդես գալու ներունակություն. *հաւատարիմ լինել (իմ)* – 1. հավատալ (վերախմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություն), 2. հավատարիմ մարդու հանձնվել (վերախմաստավորված կայուն կապակցություն), *ծունր կրկնել* – 1. շատ անգամ ծունր դնել (վերախմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություն), 2. երկրպագել (վերախմաստավորված կայուն կապակցություն), *դեղ դնել* – 1. բուժել (վերախմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություն), 2. սփռվել (վերախմաստավորված կայուն կապակցություն):

Բազմիմաստ կայուն կապակցությունն իր բոլոր իմաստներով կարող է ներառվել նաև իմաստային մեկ տիպի շրջանակներ:

Հմտ. վերախմաստավորում չունեցող կայուն կապակցություններ. *աղօթս առնել* – 1. աղոթել, 2. աղոթքով որևէ բան խնդրել, *ըստգիւտ լինել (իմ)* – 1. մեղադրելի լինել, 2. մեղադրել, *սպաս ունել (իմ) // տանել (իմ)* – 1. պաշտել, 2. հոգ տանել, *երդումն ուտել* – 1. ավելորդ տեղը երդվել, երդումը դրժել, 2. երդվել, պարտավորվել, *ի կորուստ մտանել* – 1. կորստյան մատնել, 2. կորստյան՝ մահվան վտանգի ենթարկել:

Վերախմաստավորված կամ դարձվածային կայուն կապակցություններ. *պնդել զանձն* – 1. ինքն իրեն սիրտ տալ, 2. ինքն իրեն զսպել, ժուժկալել, *ձեռն տալ* – 1. օգնել, 2. զիջել, խոնարհվել, *սպաս առնել* – 1. մեկի կարիքը հոգալ, 2. շողոքորթել:

Բ. Բայական կայուն կապակցությունների իմաստային (թեմատիկ) խմբերը:
Քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցությունների շրջանակներում այս առումով ի հայտ են գալիս մի շարք խմբեր և ենթախմբեր¹¹:
Անդրադարձանք դրանց առանձին-առանձին:

1. Մտավոր-հոգեկան գործողություններ ցույց տվող կայուն կապակցություններ:

Չարը քարուց գանազանել. գորումն ի ցորենոյ ընտրել, անցանել գեր երկնայնոցն իմացութեանց, ընտրել իբրև զարծաթ:

Բարին խորհել, հավատալ Աստծուն. զբարի զմտաւ ւածել, հաւատարիմ լինել (իմ), երկնչել (իմ) ի կեղծաւորութենէ որպէս յանհաւատութենէ, նախանձել ի բարիս, ըմպել զբաժակն մարդասիրութեան:

Ջերմ սիրով համակ(վ)ել. սրտակաթ առնել, արկանել սէր ընդ ուրուք, գալ զսիրով ուրուք:

Հույս ունենալ, հաստատակամ լինել. ապաստան լինել (իմ), կալ պնդակազմ:

Կեղծավորություն՝ երեսպաշտություն անել. ըստ մտի այլոց լինել (իմ), աչս առնուլ, սպաս առնել, ընդ միտ մտանել, երդումն ուտել:

Խրատն անտեսել՝ արհամարհել, հավատը կամ արած լավությունն ուրանալ. ապախտ առնել զխորհուրդն, առնել ընդ ոտս, անշնորհ առնել, թուլանալ ի հաւատս, մերժել ի բաց կալ ի սուրբ հաւատոյ պարկեշտ կրօնից քրիստոնէութեան:

Շեղվել ճիշտ ուղուց, չարիք գործել. ի հրապոյրս ուրուք ելանել, նիւթել զչարիսն:

Ամբաստանել, նգովել, կորստյան մատնել. դատախազ լինել (իմ), ըստգիւտ լինել (իմ), ի կորուստ մատնել:

Ճիշտ ճանապարհից շեղել. արկանել յուղիղ ճանապարհէ, բառնալ յոյս կենաց, ի պատրանս արկանել // մատուցանել:

Խրատել, դարձի բերել. իրատ դնել, յերկիրն բարուք սերմանել, ւածել յերկիրդ և ի իրատ, խօսել (իմ) ի խաղաղութիւն // ի հաշտութիւն:

Ներել, մեղքերին թողություն տալ. շնորհս առնել, գալ յողորմութիւն:

¹¹ Ընդհանրապես լեզվաբանական գրականության մեջ ըստ այն հանգամանքի, թե որ բնագավառում են ծագել կայուն կապակցությունները, տարբերակվում են հետևյալ խմբերը. 1. գյուղատնտեսության, 2. կենցաղից եկող, 3. բնության երևույթների, 4. արվեստի, 5. ռազմական, 6. մարդու ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական վիճակի բնութագրումների մեկնաբանության, 7. կրոնական հավատալիքների, սնտիպապաշտության. տե՛ս Աբրահամյան, 1978, 148-151:

Ձեռքալ, ապաշխարել. *գալ ի գոջումն*:

Իմաստային տարբեր ենթախմբերի պատկանող մտավոր-հոգեկան գործողություններ ցույց տվող կայուն կապակցությունները դիտարկենք խոսքաշարում. *Ընտրեսցէ նախ զնոսա իբրև զարծաթ*, զի աղտն այրեսցի (Ագաթ., 324): Որ ի ձեզ տոհմական լիցի՝ զօրաւոր հաւատովք ձեր ի նա՝ *ըմպել ձեզ զբաժակն մարդասիրութեան* զտիչ հրոյն ընտրութեան (ն. տ., 273): Լաւ է յամենայն ժամ *նախանձել ի բարիս* (Բուզ., 66): Եւ զի *զեկն ի գոջումն* յանցուցեալն, յիրաւի կրեաց պատիժ զմահ (Եզն., 74):

2. *Առարկայի վիճակն իբրև գործընթաց՝ եղելություն ցույց տվող կայուն կապակցություններ:*

Ծնվել, ապրել. *գալ ի ծնունդ, սկիզբն առնուլ լինելոյ // կենդանանալոյ // էանալոյ, արև կրել:*

Մահկանացուն կնքել. *գալ ի վախճան, անկանել (իմ) յարևել // ընդ մահուամբ, յաշխարհէ ելանել // փոխել, անցանել յաշխարհէ, արձակել // թափել զոգի, վճարել ի կենաց, յաճիւն վախճանել, պակասել ի կենաց, ելանել ի մարմնոյ, մտանել առ Աստուած կենդանի:*

Հարատևել. *կալ մնալ յիմիք:*

Հմնտ. խնդրո առարկա կայուն կապակցությունները խոսքային միջավայրում. Կամ զլուսին՝ որ ամսոյ ամսոյ հիւծանի, գրեթէ և մեռանի, և ապա *սկիզբն առնու կենդանանալոյ*, զի քեզ զյարութեան օրինակն նկարիցէ (Եզն., 1. Գ, 12): Ապաքէն եթէ կարի շատ յառաջ մատուցեալ ծերացայց, սակայն *ելանելոց եմք ի մարմնոյ* աստի, զի *մտցուք առ Աստուած կենդանի*, որ ոչ ևս ելանիցեմք ի նմանէ (Եդ., V յեղանակ, 101):

Քննարկվող կայուն կապակցությունների իմաստային խմբավորումը սրանով չի ավարտվում. բայական այդօրինակ կառույցներում կան այնպիսի միավորներ, որոնք օժտված են իմաստային մի քանի խմբերում հանդես գալու հնարավորությամբ.

ա) Ֆիզիկական և մտավոր-հոգեկան գործողություններ ցույց տվող կայուն կապակցություններ. *ժուժկալ լինել (իմ) անձին, պնդել զանձն, գիտել զչափ անձին, զերիցութեան ձեռն դնել ի վերայ ուրուք, լնուլ զձեռն, պատուել որպէս զնշխարս նահատակելոց սրբոց, պաշտօն արկանել, սպաս արկանել // ունել (իմ) // տանել (իմ), զկատարած կենաց հասուցանել, ի կորուստ մատնել, ի չգոյէ ածել ի գոյ, կործանել զտեղիսն Աստուծոյ, աղօթս առնել, երկիր պագանել Աստուծոյ, օրհնութիւնս ի*

բարձունս առաքել:

բ) Տարածության մեջ շարժում և մտավոր-հոգեկան գործողություններ ցույց տվող կայուն կապակցություններ. *ծունր կրկնել, գալ ի վերայ եկեղեցւոյն:*

գ) Հասարակական կյանքին վերաբերող և մտավոր-հոգեկան գործողություններ ցույց տվող կայուն կապակցություններ. *խօսել (իմ) ի խաղաղութիւն // ի հաշտութիւն, բարի առնել, հատուցանել փոխարէնս բարի փոխանակ չարեացն:*

դ) Հասարակական կյանքին վերաբերող գործողություններ և առարկայի վիճակն իբրև գործընթաց ցույց տվող կայուն կապակցություններ. *կնիք առնուլ, օճան առնուլ, վրէժս տալ // լուծանել, ճաշակել զաշխարհ, արանց լինել (իմ):*

ե) Մտավոր-հոգեկան գործողություններ և առարկայի վիճակն իբրև գործընթաց ցույց տվող կայուն կապակցություններ. *հաղորդեալ լինել (իմ) ի գործ սրբոցն, ոգի ի ձեռին դնել, զմահն և զկեանս առաջի դնել, յանգիւտ կորուստն յուղարկել (իմ), վաստակ լինել (իմ), ըմպել զբաժակն մարդասիրութեան, զոգի ի բաց դնել, յոգիս ապաստան լինել (իմ), ի խաչ ելանել, զգենուլ բանին զմարմին:*

Դիտարկենք այսօրինակ բայական կայուն կապակցությունների բնագրային հետևյալ օրինակները. Անդադար *աղօթս արարէք* (Ա. Թեա. Ե. 17): Երագեաց Մովսէս խոնարհ *երկիր եպագ* (Ելք. ԸԴ. 8): Նոյնգունակ *օրհնութիւնս* միշտ *ի բարձունս առաքել* (Յհ. Իմ.): Նմանեալ արարչին ամենեցուն՝ *հատոյց փոխարէնս բարի փոխանակ չարեացն* (Փարպ., 27): Քանզի ի յարութեան ո՛չ կանայս առնեն և ո՛չ *արանց լինին*, այլ այնպէս են (Ղեւ., 97): ԶԱստուած *ի խաչ ելեալ* ի մարդկանէ քարոզեն (Եղ., 27):

Այսպիսով՝

1. Հին հայերենում զգալի տեսակարար կշիռ ունեն քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող կայուն կապակցություններն ընդհանրապես և բայական այդօրինակ միավորները մասնավորապես:

2. Խնդրո առարկա կայուն կապակցությունները կարելի է ենթարկել իմաստային դասակարգման: Այս առումով բայական կայուն կապակցություններում ի հայտ են գալիս իմաստային տիպեր և խմբեր, որոնք էլ իրենց հերթին ենթարկվում են իմաստային ներքին խմբավորման:

3. Ըստ բաղադրիչների իմաստային կախվածության աստիճանի՝ քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող բայական կայուն կապակցություններում տարբերակվում են վերաիմաստավորում չունեցող (ոչ

դարձվածային) և վերախմաստավորված (դարձվածային) կապակցություններ:

4. Վերախմաստավորված բայական կայուն կապակցություններն իրենց հերթին լինում են միաբնեռ դարձվածային միավորներ և իդիոմատիկ արտահայտություններ:

5. Բայական կայուն կապակցությունների իմաստային այսօրինակ դասակարգումը չի կարելի բացարձակացնել. միննույն կայուն կապակցությունը, լինելով բազմիմաստ, կարող է հանդես գալ ոչ միայն իմաստային մեկ, այլև երկու տիպի մեջ:

6. Քննարկվող կայուն կապակցություններում ի հայտ են գալիս հիմնականում մտավոր-հոգեկան գործողություններ և առարկայի վիճակն իբրև եղելություն՝ գործընթաց ցույց տվող միավորներ: Իմաստային (թեմատիկ) այս խմբերին պատկանող կայուն կապակցություններն իրենց հերթին ենթարկվում են իմաստային ներքին դասակարգման: Ըստ որում, միննույն կայուն կապակցությունը կարող է դրսևորել միաժամանակ իմաստային երկու խմբում հանդես գալու ներունակություն:

7. Քրիստոնեական վարդապետությանն առնչվող գրաբարյան բայական կայուն կապակցությունների դիտարկումը խոսքային միջավայրում հնարավորություն է տալիս բացահայտելու այդ կարգի կառույցների պատկանելությունը գրքային բարձր ոճին, արժևորելու մեր ժողովրդի հոգևոր-մշակութային կյանքում նրանց ունեցած դերն ու նշանակությունը, հուզարտահայտչականությունը և, ընդհանրապես, այդօրինակ կապակցությունների կարևորությունը սերունդների քրիստոնեական դաստիարակության առումով:

Համառոտագրություններ

Ազաթ. – Ազաթանգեղայ Պատմութիւն Հայոց, Տփղիս, 1909:

Բուզ. – Փաւստոսի Բուզանդացոյ Պատմութիւն Հայոց, Ս. Պետերբուրգ, 1883:

Եզն. – Եզնկայ Կողբացոյ Բագրեւանդայ եպիսկոպոսի Եղծ աղանդոց, Վենետիկ, 1826:

Ելք. – Ելք // Աստուածաշունչ մատեան Հին և Նոր կտակարանաց, Հայաստանի Աստուածաշնչային ընկերութիւն, Երևան, 1997:

Եղ. – Եղիշէի Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին, Երևան, 1957:

Թովմ. Արծ. – Թովմա Արծրունի և Անանուն, Պատմութիւն տանն Արծրունեաց, Երևան, 1985:

Ղեւ. – Ղեւոնդէայ վարդապետի Պատմութիւն, Ս. Պետերբուրգ, 1887:

Յհ. Իմ. – Յովհաննու Իմաստասիրի Օձնեցոյ Մատենագրութիւնք, Վենետիկ, 1833:

Ոսկ. Յհ. – Յովհաննու Ոսկերեանի Մեկնութիւն աւետարանին Յովհաննու, Պոլիս, 1717:

Փարպ. – Ղազարայ Փարպեցոյ Պատմութիւն Հայոց և Թուրթ առ Վահան Մամիկոնեան, Տփղիս, 1904:

Աստվածաշունչ. համառոտագրությունները՝ ըստ ընդունված կարգի:

Գրականություն

Աբրահամյան Ս. Գ., 1978, Հայոց լեզու, բառ և խոսք, Ե.:

Բաղիկյան Խ. Գ., 1986, Ժամանակակից հայերենի դարձվածային միավորները, Ե.:

Բեդիրյան Պ. Ս., 1973, Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն, Ե.:

Բեդիրյան Պ. Ս., 1990, Ժամանակակից հայերենի ոչ փոխաբերական կայուն բառակապակցությունները, Ե.:

Խաչատրյան Լ. Ս., 1996, Խոսքիմասային տարարժեքությունն արդի հայերենի կայուն կապակցություններում, Ե.:

Համբարձույան Վ. Գ., 2013, Հովհան Մամիկոնյանի «Տարոնի պատմության» լեզուն և ոճը, Ե.:

Համբարձույան Վ. Գ., 2019, Լեզվաբանության հիմունքներ, Ե.:

Սուքիասյան Ա. Ս., Գալստյան Ս. Ա., 1975, Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան, Ե.:

Ахманова О. С., 1969, Словарь лингвистических терминов, М.:

Назарян А. Г., 1987, Фразеология современного французского языка, М.:

Смит Л. П., 1959, Фразеология английского языка, М.:

Л. Н. Аветисян. Семантические особенности глагольных устойчивых сочетаний, связанных с христианским архимандритством в грабаре.- Глагольные устойчивые сочетания (в дальнейшем: УС), связанные с христианским архимандритством, несомненно имеют большой удельный вес в грабаре.

В данной статье по синхронному анализу рассматриваются вопросы семантики такого рода УС в грабаре.

Среди глагольных УС, связанных с христианским архимандритством, различаются семантически переобразованные (частично или целостно) или непереосмысленные сочетания характеризующиеся воспроизводимостью.

Семантически переобразованные глагольные УС грабара включают: 1. унилатеральные УС, 2. идиомы.

Глагольные УС грабара, связанные с христианским архимандритством, обладают широкими номинативными возможностями. Они могут быть распределены по тематическим группам.

Смысловые особенности древнеармянских глагольных УС, связанных с христианским архимандритством, проявляются в речевой среде и ярко выражают особенности духовной культуры и языкомышления армянского христианина.

L. N. Avetisyan. The semantic specifications of verbal stable compounds relating to the Christian archimandrity in old Armenian.- The verbal stable compounds (therefore: SC) relating to the Christian archimandrity certainly are of considerable number in old Armenian.

In the level of old Armenian on synchronic basis the questions of semantics of verbal SC relating to the Christian archimandrity are scrutinized in the present article.

Among verbal SC of old Armenian relating to the Christian archimandrity semantically transfiguring (partly or fully) or non-metaphorical SC are distinguished. They are characterized

with redy reproduction.

The semanticly transfiguring verbal SC of old Armenian relating to the Christian archimandrity are include: 1. unilateral SC, 2. idioms.

The verbal SC of old Armenian relating to the Christian archimandrity have wide nominative possibilities. They can be divided due to the thematic groups.

The semantic specifications of verbal SC of old Armenian relating to the Christian archimandrity are expressed in the speech environment and more brightly demonstrate the characteristics of clerical culture and linguothinking of Christian our nation.